

NIET GEVANGEN IN EEN BEELD

Het volk riep uit: 'Israël, dit is je god, die je uit Egypte heeft geleid. (Exodus 32,4)

Beeld van God, de onzichtbare is hij (Kolossenzen 1,15)

Voor het karretje

Laatst hoorde ik het nog. Na een regen van Russische raketten op Oekraïne, werd als tegenreactie in De Krim een olieopslagplaats van de Russen getroffen. Een woordvoerder van Oekraïne sprak meteen van 'een straf van God'.

Ik heb grote sympathie voor de Oekraïense zaak, maar span God alsjeblieft niet voor je nationalistische karretje. Aan de andere kant kunnen ze er trouwens ook wat van. Patriarch Kirill van de Russisch-orthodoxe kerk spant daarbij de kroon. Hij is een vriendje van Poetin en noemt hem 'een wonder van God'. En de oorlog in de Oekraïne is voor hem een heilige zaak. Zo sanctioneert de patriarch in naam van God onderdrukking en geweld.

Dieu le veut

God voor je karretje spannen – het is helaas van alle tijden. 'Gott mit uns' stond er op de riemen van Duitse nazi-soldaten: 'God met ons'. Maar zo wordt zelfs het woordje 'god' een vloek. Ook elders komt het voor. In Amerika spraken en spreken ze van hun eigen land als 'Gods own country' - 'Gods eigen land'.

Religie en nationalisme – het is een levensgevaarlijke cocktail. Religie en kerk trouwens ook. In de Middeleeuwen riepen paus en kruisvaarders 'Dieu le veut', 'God wil het'. Er trok een spoor van bloed vanaf Europa tot aan Jeruzalem.

God en het gouden kalf

Je zou zeggen dat dit alles niet zoveel te maken heeft met de Bijbelgedeelten die we gelezen hebben. Maar niets is minder waar. Wie denkt dat de Israëlieten zo primitief waren om een kalf te aanbidden, heeft het mis. Het ging om een staaltje van: God binden aan jouw beeld en belang.

Zwoeren de Israëlieten God af? Welnee. Althans, dat was niet de opzet. Wie goed kijkt ziet dat ze nog steeds spraken over de God die ze hadden leren kennen via Mozes. Toen het gouden kalf klaar was, riepen de mensen: 'Israël, dit is je god, die je uit Egypte heeft geleid.' En even later kondigde Aaron aan dat de volgende dag een feest voor JWHH zou zijn. Hij gebruikte de verbondsnaam van God. Ze zagen dus geen tegenstelling tegen het kalf en JHWH die hen uit Egypte had geleid. Hoe kan dat?

Rijdier?

Een lesje archeologie. Uit de grond van het Midden-Oosten zijn tientallen beeldjes van stieren of kalven opgegraven. Ze waren ooit het toonbeeld van vruchtbaarheid en potentie, krachten die belangrijk zijn voor materiële voorspoed. Die krachten waren voor de mensen zo belangrijk dat ze er alles van verwachtten. En ja, dat waar je alles van verwacht, wordt al snel vergoddelijkt.

Het volgende ligt in het verlengde daarvan. Die stieren of kalven werden soms afgebeeld als rijdieren van goden. U ziet daar hier een plaatje van. De god die zo'n kalf of stier berijdt, wordt zelf toonbeeld van vruchtbaarheid, kracht en potentie. Een god verbonden aan het materiele belang van de mensen. En misschien heeft dat gouden kalf ook wel die functie gehad: als rijdier voor JHWH.

Geen vage God

Mozes was al een tijdje uit beeld. Letterlijk. Hij was door de Stem ontboden op de berg. Een wolk onttrok hem aan het zicht van het volk. En hij bleef maar weg. Daarover ontstond wrevel. Religieuze wrevel ook. *'Al dat wazige gedoe op die berg. Wij willen weleens duidelijkheid. Geen vage God op afstand, maar concreet.'*

Toen kwam er dat kalf: rijdier voor God. Dan was God niet meer op die berg, maar dichtbij. En Israël zou niet zoveel meer afwijken van de omliggende volkeren. Ook hun God zou dan een rijdier hebben. Ook hun God zou niet meer zo vreemd en ver en ongrijpbaar zijn. Ook hun God zou staan voor kracht en potentie.

Manipulatie

Wat was de zonde van de Israëlieten? Dat zij God afzwoeren en een andere god gingen aanbidden? Welnee, in hun ogen ging het nog steeds om dezelfde God: JHWH, die hen uit Egypte had geleid. Hun zonde was dat zij God manipuleerden. Ze wilden de Onzichtbare aan een beeld binden. Maar dat beeld was het monument van hun eigenbelang. Ze spanden God voor hun religieuze karretje. 'God met ons'.

Het is het eeuwenoude wankele evenwicht. Dien jij God? Of moet God jou dienen? Ben jij een werktuig voor Gods zaak? Of maak je van God een verlengstuk van jouw zaak, van jouw belangen en behoeften? Soms is het onderscheid niet eens zo duidelijk. Dan gaan mensen ervan uit dat God aan hun kant staat, omdat zij zo goed menen.

Geloof als economie

Hoe vaak is geloof niet een vorm van economie, van ruilhandel? God als een automaat waar je een euro in doet en dan rolt er uit wat jij wilt of nodig hebt. Talloze kerken in Amerika en de Derde Wereld leven ervan. 'Als je maar gelooft, krijg je wat je wenst,' wordt er dan gezegd. Maar dat gebeurt natuurlijk meestal niet. 'Dan geloof je niet genoeg,' luidt dan soms het onbarmhartige antwoord. Maar het probleem is: je geloofde in een spirituele ruilhandel. Je maakte van God een verlengstuk van je eigenbelang. Je maakte van religie economie.

De Israëlieten dachten: Als we nu maar veel offeren, krijgen wij een God op de maat van onze eigen behoeften. En daarmee zondigden ze tegen het allerbelangrijkste gebod: maak van God geen beeld, want de Eeuwige is aan geen beeld gebonden.

De wolk van niet-weten

In de Middeleeuwen verscheen een mystiek werk dat 'De wolk van niet-weten' heet. Het is geïnspireerd door het verhaal van Mozes op de berg. Net als voor het volk beneden was God ook voor Mozes onttrokken aan zijn blik. Zo is dat ook voor ons. Wij zien niet zoveel van God. Geloven is een niet-weten. Lastig misschien, maar het hoort bij de God van de Bijbel.

De kunst van het geloof is dan ook om God lief te hebben zonder er meteen wat van terug te ontvangen. Dat heet: God liefhebben, nee.. niet *omdat*. Omdat het

zo'n heerlijk gevoel oplevert. Of omdat je krijgt wat je wenst. Nee, God liefhebben *om God zelf*....

Niet gevangen

God is niet te vangen in beelden of gebouwen. Wij hebben weliswaar beelden nodig in het verkeer met God. Daarom levert de Bijbel veel beelden voor God. God als Vader, als Moeder (moederdag!), als rots, als leeuw, als lam, als bruidegom en ga zo maar door. Maar zet de Eeuwige niet in een beeld gevangen!

In elke levende relatie kunnen de beelden verspringen. Waar ze niet meer verspringen, zet je de andere gevangen in een beeld. Zo kun je proberen ook God vast te zetten in een beeld. Zie het gouden kalf. Maar God zelf onttrekt zich aan alle beelden. Hij woont in de wolk van niet-weten.

Icoon

God onttrekt zich aan alle beelden? Maar noemt het boek Kolossenzen Jezus niet beeld van God? Toch nog een beeld dus, zou je zeggen. Ja, maar met het woord beeld is hier iets bijzonders. Er staat namelijk 'Jezus is de *icoon* van God'.

Wat is een icoon? Laat ik het zo uitleggen. Ooit stond ik voor het schilderij van Rembrandt getiteld 'Zelfportret als de apostel Paulus'. Ik stond er alleen voor en kon het aandachtig opnemen. Ik keek, maar tijdens het kijken had ik een wonderlijke ervaring. De blikrichting keerde zich om. Iets of iemand in of achter het schilderij keek mij aan! Het kenmerk van ware kunst. En: van ware religie.

Icoon van de Onzichtbare

Want zo iets is ook het geval met een icoon. Wie denkt dat bij een icoon het beeld vereerd wordt, heeft er niets van begrepen. Nee, bij het zien van een icoon keert de blikrichting zich om: iets of iemand die niet af te beelden is, kijkt ons aan.

Jezus is de icoon van God. Let wel, God blijft onzichtbaar. Je kunt niet zeggen: wie een foto van Jezus zou hebben, heeft een foto van God. God laat zich niet vastleggen in een beeld. Maar in en door Jezus kijkt de Eeuwige ons aan. Hij is icoon van God, de Onzichtbare.

Afscheid

Waarom hebben zoveel mensen in de laatste eeuw afscheid genomen van het geloof? Ik heb weleens het gevoel dat ze groot geworden zijn met een gebruiksgeloof: een geloof dat je iets moet opleveren. Een resultaat-geloof. Maar als dat geloof jou niets oplevert, raak je teleurgesteld. Je neemt er afstand van.

Maar God is niet te vinden in wat het jou oplevert. God is te vinden in hem die jou aankijkt. In de man van Nazareth die zei: 'In de minste mensen kijk ik je aan.' God laat zich niet vinden in door onszelf opgerichte beelden. Die dienen alleen ons eigenbelang. Wat dat betreft is het onthullend dat in Wall Street, het mondiale knooppunt van de financiële wereld, een stier staat. Een eigentijds gouden kalf. Maar God is niet de berijder van ons belang. Hij laat zich niet vastleggen in beeld. Hij wordt uitsluitend gevonden in de roep tot liefde en gerechtigheid. Niet in : wat levert het mij op, maar in: wat hebben wij te delen?

